

K R O N I K A

Janez Švajncer

TONE PARTLJIČ: PRI MARIJI SNEŽNI ZVONI

Projekt romana je mondeno zastavljen in dopušča možnosti sproščene in pre-mišljujoče berljivosti. Namreč: predstavljena obmejna vas Marija Snežna ni le to, marveč veliko več, postojanka na stičišču dveh svetov, tukajšnjega, na tej strani državne meje, in ondotnega, ki je dosegljiv le z uradno listino. Ljudje tod in tam se kaj lahko sporazumejo in jim jezik ne povzroča nepremostljivih ovir. Umetno pregrado med njimi sprejema rod za rodom za dejstvo in zategadelj nikomur ne zavre huda kri, da bi drugemu stregel po življenju.

Zunanja podoba vasi se ne razlikuje od preostalih vasi v bližini in daleč naokrog po Slovenskih goricah do Panonske nižine, kljub temu pa je zamikala naše ustvarjalce umetniške besede, da so jo sprejeli v svoje stvaritve (Stanko Majcen, Tone Kuntner, Drago Jančar).

Kaj je bilo najbolj privlačno, zanimivo in vredno literarne zabeležbe? Odgovor je na dlani: človek, v širšem pomenu ljudje, najsi so to domačini ali vsi tisti, s katerimi se srečujejo. Tako smo že pri srčiki Partljičeve odločitve, da odstre pogled v preteklost, jo oživi in približa sedanjost nekomu v opomin, drugemu v svarilo. Oboje zahteva utemeljitev in pojasnilo, kar ni prezahtevna naloga in nam jo je razrešil avtor sam.

V romanu Tone Partljič spoštuje zakonitost te zahtevne zvrsti pisanja, ki jo uvrsti v okvir pripovedi z vsemi detajli kraja, pokrajine in nastopajočih oseb. Nič ni naključnega, vse ima svojo težo, logičnost, vitalnost, vizualnost. Živost je obujena do nadrobnosti in nikjer sama sebi namen.

Pomudimo se pri osrednji nosilki vloge Miciki. Poskus vživitve v njeno bit nam približa mentaliteto ljudi v sosedstvu in okolici, kajti Micika je bila nezakonska, kar jo je po ukoreninjeni predstavi ljudi izločilo iz obdajajočega jo občestva in s tem zaznamovalo s pečatom usode trpečega in povsod zapostavljenega najprej otroka, potem dekleta in končno žene in matere.

In njena osveščenost? V krogu bivanja na zoženem prostoru, odmaknjena od urbane uredenosti kraja, je bila od samega začetka zavedanja same sebe prikrajšana za mnogokaj, k čemur je sodila osnovna človeška potreba: splošna toplina. Mati ji je ni mogla nuditi zaradi svoje odrinjenosti na dno eksistenčne lestvice z oznako: brezpravna vsem in vsakomur. Izjema je bilo le njeno telo, pa še z njim ni mogla razpolagati, kakor si je želela in se je morala, najsi milo ali s silo, predajati gospodarju, ki mu je bila sicer dekla in ji je skopo odmerjal vsakdanji kruh.

Miciko je pestilo življenje na vsakem koraku, jo majalo in spodnašalo, da je padala pod udarci palice, zaponke usnjenega pasu, bičevnika, vendar je tudi to ni pokončalo, vstajala je in si »po svoje« lajšala bolečine. »Po svoje« je vsebovalo vzdihe, solze, nikoli pa je ni obsedla misel, da bi si drznila storilcu vrniti enako z enakim ali mu želela smrti. To je prihranila zase in pri tem ji je čas postal edini in najboljši zaveznik in prijatelj.

Z materjo jo je družila filozofija trenutka, izrečena za tuja ušesa v stanju neprištevnosti, zanju obe nekaj popolnoma naravnega, skladno z nastalim položajem. Mati (Margeča) je v nepriliki, ko jo je Micika vprašala, kdo je njen ata, rekla z ostrim glasom: – Ti nimaš ateja! in zahtevala od nje, da je o tem več ne sprašuje. Včasih jo je znenada natepla, spet drugič znenada objela in ji med jokom šepetala: – Oprosti mi, oprosti, ljubi otrok, saj nisi nič kriva. Jaz sem kriva, kaj se pa nisem vrgla v Muro, pa bi ne trpela ne jaz in ne ti... (str. 25)

Greh matere je enako kot njo težil Miciko, toliko bolj in huje tedaj, ko se ji je odmaknilo otroštvo in je bila odrasla deklica. Imela ni nikogar, da bi ji namenil besedo naklonjenosti, jo poučil in svetoval, kako ji je ravnati in kaj storiti, da se bo prebila mimo nevarnih čeri in prepadov in se obvarovala pred pogubnim padcem z usodnimi posledicami. Sama se je morala dokopati do tega spoznanja, česar pa ni zmogla zaradi zunanjih vplivov, ki so jo spehali na rob, kjer se neha človečnost pred nenehnim prezirom socialno trdnejšega in močnejšega nad pankrtom, imenovanim nebodigatreba.

Vedno sama – ji je postalo refren in jo spremljalo v ranih jutrih in poznih nočeh, ko sta ji budnost in spečnost bili le trhli, lomljivi bilki, seže po njiju in se zruši kot spodsekana. Ko bi tonila v nezavedanje, bi ji bila izpolnjena velika želja, po kateri je toliko hrepenela, toda vsakdanja resničnost jo je vedno znova tirala brezupu naproti. Tu je bila še naivnost, okitena z vencem pričakovanja kipečega telesa, ki hoče potešitve in ne odklanja prepovedanega sadu.

Kakor je zadrhtela ob srečavanjih s fantom in mu kazala odpor, tako je pričakovala, da ga uzre, čeprav si ni izoblikovala jasne misli, zakaj si želi njegove navzočnosti. Venomer se ji je oglaševal dvom, ki je našel nasprotnico, radovednost, in nikakor ni položila roke v ogenj, da bi si pomirjena dejala: – Do sem smem, od tod naprej se mi kaže poguba, zato ne smem popustiti in se pre nagliti, da me zapeljivec ovije okoli prsta. In tukaj je bila njena mati s svarečim prstom in ostrimi besedami, ki so jo opozarjale, naj bi se ne zgledovala po njej, če noče utrpeti zla in ostati za vse življenje zaznamovana.

Pomisleki, ugovori, primerjave so jo zajele v celosti in nanje si je oblikovala prikrojene odgovore, pomirjena, da je zrela dovolj in zmore ravnati preudarno. Kljub temu ni pogasila požara v sebi, kri ji je vroče plala po žilah, da se ni ubranila prebujene ženskosti in je bila v hipu vsa njena odločnost poteptana v prah. Popustila je na plasteh sena; lahko bi se zgodilo tudi kje drugod, v postelji, kjerkoli, to tedaj ni bilo niti malo pomembno, bolj dejstvo, da ji je deklishe sanje razgalila neprizanesljiva resničnost, podobna skušnji njene matere.

Tone Partljič ne nastopi razsodniško, ali sta mati in hči ravnali prav ali napačno, gre mu le za umetniški prikaz mizerije, ki je peklila viničarje, offerje, hlapce, deklice, tudi kočarje, jih pomaknila in prikovala na dno lestvice socialne neenakosti in nelastništva gmotnih dobrin. Medsebojno prepletanje teh elementov je nujno vplivalo na psiho prizadetih, ki iz tega brezupnega položaja niso našli primernega izhoda in so se pogrezali v ravnjanje, njim popolnoma sprejemljivo za najboljše izhod v stiski, okolici pa so s tem dali povod, da jih je obsojala in izničila v vsem ne glede na njihovo pozitivno ali negativno početje.

V refrenu je zvenela materina in hčerina tožba: ... Kaj se pa nisem vrgla v Muro ..., kadar ju je pestila nadloga in sta iskali izhod iz nastalih razmer, ki jima niso nudile niti najmanjšega upanja, da bo kdaj tudi nanju sonce poslalo žarek sreče. Reka Mura jima je pomenila simbol upanja in pričakovanja nečesa obetavnega, odrešujočega, zveličavnega, ki ju je vabilo k sebi, da sta se komaj zadržali, ker sta bili pripravljene oditi v njeno domovanje in nista pomislili, da je to upanje varljivo in povezano z neizbežnim koncem njunega bivanja v še tako neprijaznem in surovem okolju.

Zaznamovanost je bila obeležena s prekletstvom, ki ga, po verovanju, od matere nasledi otrok, kakor je bilo v tem primeru. Miciki je zanositev zunaj zakona sprožila ozaveščenost o krivdi nič krive in dolga, ki ga bo morala poravnati za dejanje, storjeno v trenutni nezreli presoji, ko je v njej prevladala sla po telesnem užitku in zasenčila pomisel na morebitne posledice, ki jih bo nosila sama in ne bo nikogar, da bi jo bodril in ji odvrčal moreče misli, kaj bo z njo in kako bodo ljudje sprejeli njeno zunajzakonsko materinstvo. Tehtala je zagovore in ugovore, upajoča, da bo lahko nosila predvideno breme, saj ni edina, ki se ji je to primerilo in plačuje račun za prenatrženost.

Čas je odtekal, in ko je vaška srenja budno prežala na njene zmerom bolj izrazite obline telesa in je za bodočim očetom izginila vsaka sled, je Micika izgubila razsodnost duha in se odločila, da seže sama po sebi. To je storila in v tem odhajanju v onstranstvo porodila – sinka. Tako se je zgodba o izločenosti in zapostavljenosti pankrta-nebodigatreba ponovila.

Tone Partljič je v okviru pripovedi, ki spominja na slovenske socialne realiste, vendar s predznakom: novum, zajel široko paleto dogajanja. Zadovoljil se ni le s spremljanjem razgrnitev življenjskih usod socialno nižje plasti prebivalcev, Micike in njenega sinka, pritegnilo ga je obenem tudi dogajanje v svetu od dr. Krapova, ubežnika pred boljševiki v Sovjetski zvezi, prihoda Hitlerja na oblast v Nemčiji, uboja jugoslovanskega kralja Aleksandra v Marseillu, svetovne gospodarske krize do druge svetovne vojne in časa po njej vse do osamosvojitve Slovenije.

Posebnost romana, da zadobi širše obeležje, so bila srečanja na visoki ravni, četudi bolj naključna kakor načrtovana, pa vendarle nadvse pomembna za ovekovečenje Marije Snežne, ki se je s tem vključila v tok zgodovine. To obmejno vas so namreč na svoji poti obiskali avstro-ogrski cesar Franc Jožef I., jugoslovanski prestolonaslednik Peter Karadžordžević (potoval iz zdravilišča Radenci) in predsednik SFRJ Josip Broz Tito (potoval na državniški obisk na Čehoslovaško skozi Šentilj in tam so ga pričakali tudi ljudje iz Marije Snežne).

Pripoved se opira na župnijsko in šolsko kroniko, na odlomke različnih listin, časopisnih poročil in pisem. Tako je z dokumentarnostjo zagotovljena preciznost posameznega in širšega pojava, osrednji akter pa je vendarle pisatelj, ki intuitivno-psihološko strne v umetniško polno celoto prepričljive in pretresljive podobe obravnavane tematike.

Roman pestrijo jezikovni lokalizmi – baruse, štala, švic, gate, lincar, plehmuzika, fal, frdamani, flika, šnops, krauzlast, štrik, britof itd.

Berljivost spodbuja avtor z iskrivim humorjem v vsakršnem položaju nastopajočih. Celo najbolj tragičnemu dogodku in hudi osebni stiski doda ščepec vedrosti, da sonce in svetloba preženeta mrak iz oči in srca.

Delo je izdala Založba Obzorja Maribor, opremil Peter Vernik. Naslovnico krasijo slika Marije Snežne s cerkvijo, hišami in pokopališčem ter odtisi poštnih znamk z nekdanjimi voditelji Avstro-Ogrske in Jugoslavije.